

Franz von Stuck: «The Sounds of Spring»(1910)

Om farge og fargeteori i et kunsthistorisk perspektiv

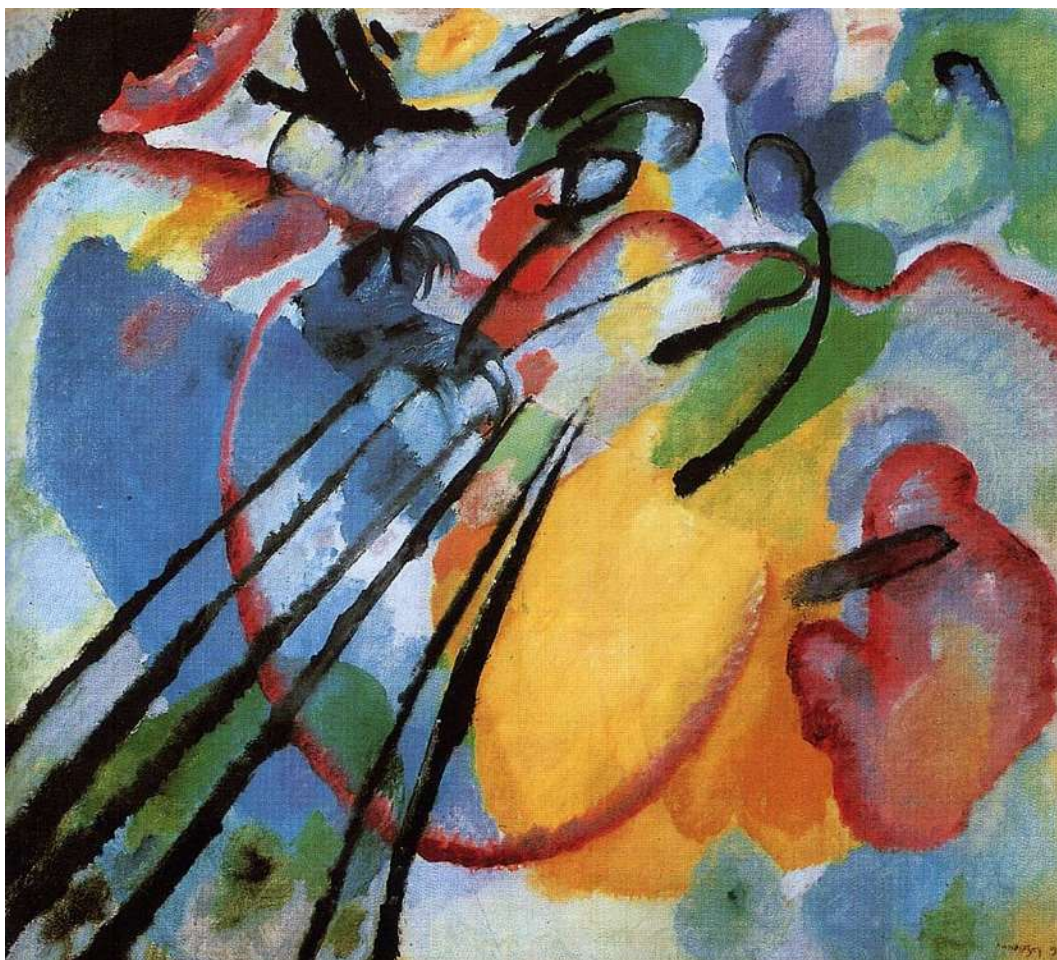
- illustrert med eksempler fra antikken til den fornyede interessen for farger i vår samtidskunstⁱ.

Her er et kort utdrag fra Arnhild Sunnanå sitt foredrag med ovennevnte tittel, på kunstseminaret arrangert av Rogaland Bedriftskunstforeningsråd (RBR) i 2023.

I maleriet «The Sounds of Spring» er det de tre primærfargene som danser. Kanskje er det mulig å si at selve fargebruken i kunsten rundt denne tiden ble frigjort og mer selvstendig? Linjene til denne omveltningen kan trekkes både framover og bakover i tid.

Kunstneren Franz von Stuck, som tidligere hadde gått i bresjen for Secesjonen (Løsrivelsen) i kunstmetropolen Munchens kunstmiljø, var fra 1895 blitt professor ved byens kunstakademiⁱⁱ. Blant hans studenterⁱⁱⁱ var Wassily Kandinsky og Josef Albers som begge valgte farge som det mest sentrale uttrykksmiddel i egen kunst. Gjennom sine fargekomposisjoner ble Kandinsky kjent som blant de aller første som malte et helt abstrakt bilde i 1912, og lyden av fargetonene kunne høres i følge Kandinsky. Josef Albers kom til å vie det meste av sitt liv til utforskning av erfaringen med å se farger, og mye er dokumentert

hans bok «Fargenes samspill», utgitt i 1963. En bok som fortsatt er toneangivende i dag for kunstnere og de som ønsker å lære og forstå mer om farger og hvorfor fargene er så vanskelige å gripe.

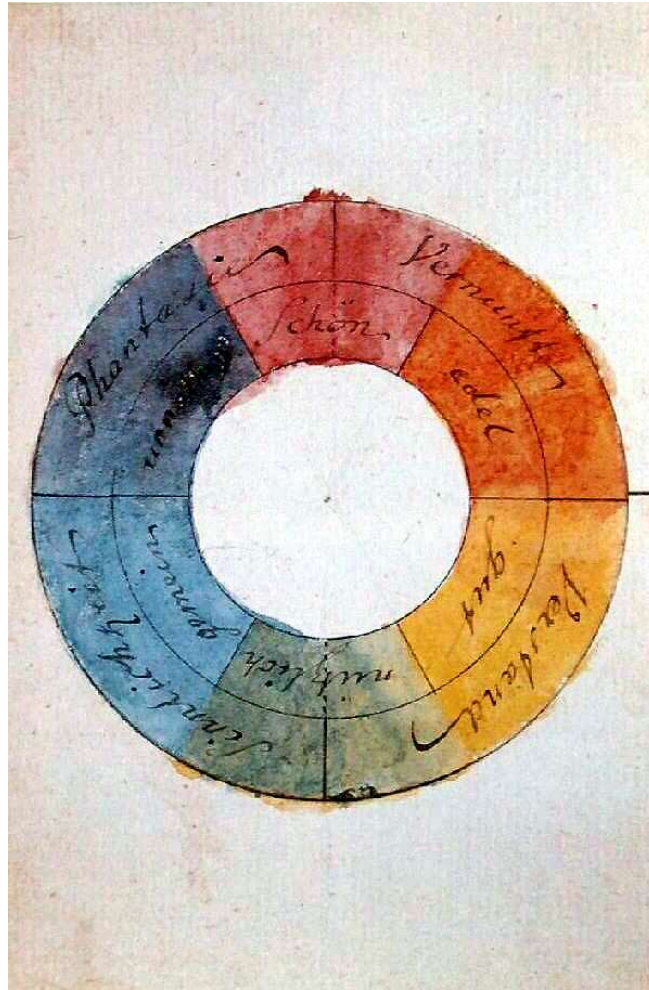

Wassily Kandinsky, *Improvisation 26* (1912) Foto: Wassily Kandinsky, Public domain, via Wikimedia Commons

Professor Franz von Stuck var svært opptatt av farger og var blant annet kritisk til karakteristikkene av kalde og varme farger. Han påstod at nesten hvilken som helst farge kan være kald eller varm. Stuck var sterkt influert av Johann Wolfgang von Goethe som utviklet sin fargelære ut ifra naturvitenskapelige studier, observasjoner og optikk. I Goethes sentrale bok «Zur Farbenlehre» (1810) deles fargene inn i tre kategorier:

- De *fysiske* fargene - lysfarger
- De *kjemiske* fargene - pigmentfarger
- De *fysiologiske* fargene – fargeopplevelsen gjennom synssansen

De to første kategoriene er mer abstrakte fenomener som belyser fargens natur, mens siste kategori belyser menneskenes persepsjon av fargene. Det er ofte en forskjell mellom fysisk realitet og hva vi oppfatter. Synssansen tolker fargeinntrykk ut fra hvilken sammenheng vi ser fargen. Simultankontrast er eksempel på et perceptivt fenomen som skyldes synssansens evne til å forsterke kontraster.

Goethes fargesirkel fra boka Zur Farbenlehre, 1810 Foto: Wikimedia Commons

Goethes fargesirkel organiserer fargene i henhold til den naturlige rekkefølgen. Fargene som er diametrale motsetninger til hverandre i dette diagrammet er de som gjensidig fremkaller hverandre i øyet. Goethe omfattende bok om fargelære oppsummerer 40 års arbeid. Og Goethe utfordret Isac Newton

Goethes fargeteori har fått stor innflytelse på kunstverdenen. Fra for eksempel J.M. William Turner som studerte hans fargelære grundig^{iv}, og refererte til den i titlene på flere malerier.

J.M. William Turner: Norham Castle, Sunrise, ca. 1845, Tate Britain. Foto: Arnhild Sunnanå

Claude Monet, Impression Sunrise, 1872

Claude Monet sitt maleri Impression Sunrise fra 1872 gav navn til Impresjonismen og gruppen av kunstnere som begynte å male sine direkte observasjoner av omgivelsene utendørs. Impresjonistenes funn omfattet blant annet at lokal farge (et objekts sanne farge i

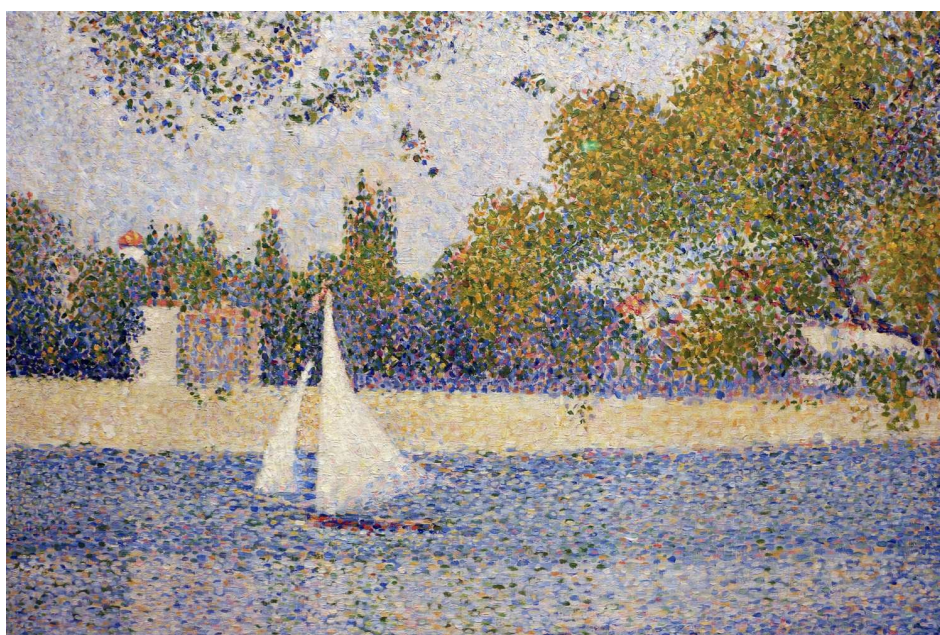
hvitt lys) modifieres av; lysets kvalitet og av refleksjoner fra andre objekt og av effekten av omkringliggende farger. De fant også at skygger er ikke sorte eller grå, men består av farger. Komplementærfarger sidestilt over store nok felt, intensiverer fargene. «Blanding» ved å sidestille farger på lerretet gir en mer intens farge enn samme farge blandet på paletten..

Berthe Morisot: Sommerdag, 1879

[Wikimedia Commons](#)

Georges Seurat forlot tidlig den skisseaktige spontaniteten og hurtigheten som preget impresjonismen til fordel for mer strukturerte, monumentale skildringer av det moderne urbane liv. Seurat studerte fargeteori og hadde en nærmest vitenskapelig tilnærming til sitt kunstneriske virke og som skulle munne ut i pointilismen særegne maleteknikk.

Georges Seurat: The river Seine at La Grande-Jatte (detalj), 1888.

1900 tallet – FARGEKRAFT

Fargene blir sterkere og mer intense i det moderne maleriet fra begynnelsen av forrige århundre. Kunstnerne lar nå fargenes visuelle kraft få utfolde seg fritt og på helt nye måter, inspirert av blant andre Henri Matisse og Edvard Munch.

Fauvistene med Henri Matisse i spissen, bryter med fargens representasjon av virkeligheten, og fargen kunne spille en primær rolle i meningsformidlingen.

Henri Matisse: Kvinne med hatt, 1905. SF MOMA. Foto: A. Sunnanå

«My choice of colours does not rest on any scientific theory; it is based on observation, on sensivity, on felt experiences» - Matisse

Henri Matisse maleri Kvinne med hatt (1905) er et definerende modernistisk maleri. Det fikk stor oppmerksomhet når det første gang ble vist i Paris 1905 på Salon d'Autonome, på grunn av Matisses bruk av uventede og fargeintensive og sjokkerende farger til å avbilde sin kone Amélie.

Goethes fargesirkel kan vi kjenne igjen i den mer brukte Johan Ittens fargesirkel utgitt i 1961. I midten finner vi de tre primærfargene: blå, gul og rød som parvis kan blandes til sekundærfargene grønn, oransje og lilla. Disse seks gjentas i den ytre sirkelen som er utvidet med flere nyanser. Modellen er med å illustrere at i prinsippet kan alle malte farger blandes ut ifra forskjellig mengder av de opprinnelige tre primærfargene. Hver farge som ligger diagonalt overfor hverandre i sirkelen (f.eks. rød-grønn, gul-lilla, blå-oransje) utgjør hverandres komplementærfarge. Dersom komplementærfarger settes ved siden av hverandre vil disse fremheve hverandre og harmonere.

Johan Ittens Fargesirkel, 1961

"Synssansen oppfatter nesten aldri fargen som den egentlig er - som den er fysisk. Dette faktum gjør fargen til det mest relative uttrykksmiddel i kunsten. For å kunne bruke fargen virkningsfullt, er det nødvendig å innse at fargen hele tiden bedrar. Med dette for øye begynner vi ikke med å studere ulike fargesystem. Det første man må lære, er at én og samme farge kan oppfattes på utallige måter. I stedet for mekanisk å bruke eller bare forutsette lover og regler for fargeharmoni, kan det lages tydelige eksempler på fargeeffekter. Ved for eksempel å få to ulike farger til å se like eller nesten like ut, forstår vi at fargene påvirker hverandre." – sitat fra Albers bok: «Om Fargenes samspill» (1963)^v.

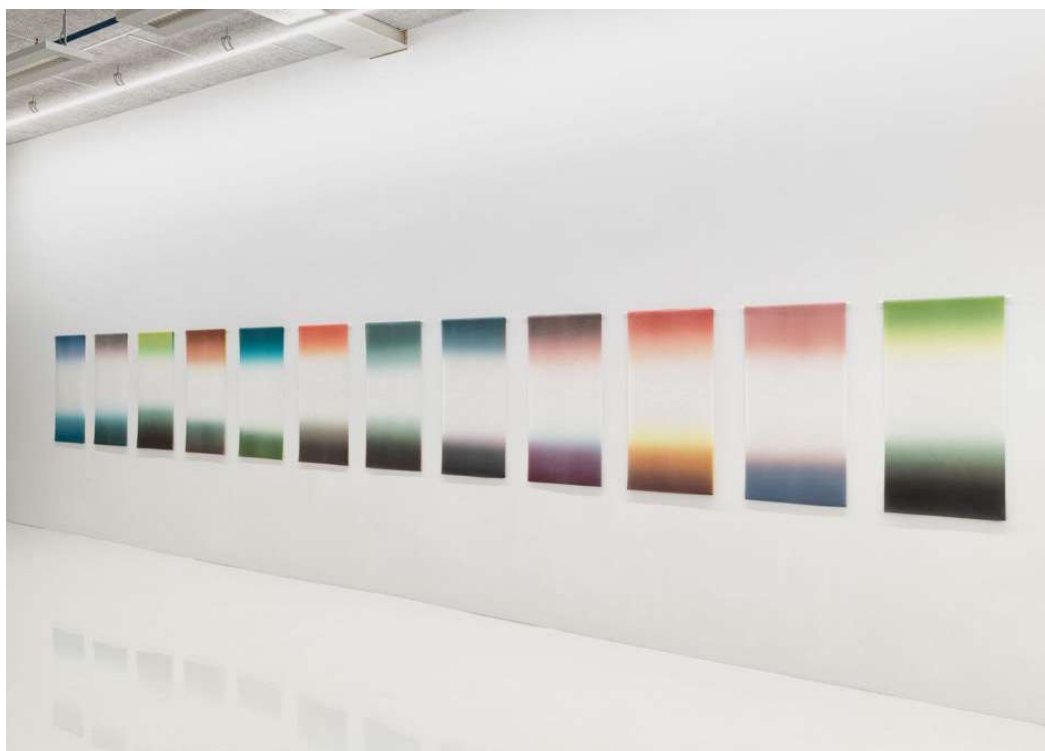

Josef Albers: Homage to the Square installasjonsfoto fra SF MOMA, USA Foto: Arnhild Sunnanå

Helen Frankenthaler: **Orange Mood**, 1966, Whitney Museet, NY Foto: Arnhild Sunnanå

Frankenthaler brukte FARGE som sitt billedspråk, men hun forlot aldri helt representasjon av naturen i sine bilder. Formene i Orange Mood relaterer seg til et forenklet landskap med fargesoner som fremkaller (husker) forskjellige følelsesmessige stadier. I dette oransje stemningsbildet har hun brukt uttynnet akrylmaling for å lage en stor utvidet kurve med farge som vevningen i lerretet kan sees igjennom. Som Jackson Pollock plasserte hun lerretet direkte på gulvet og helte på maling ovenfra, ofte uten bruk av malerkost.

Ingeborg Kvame, *Lys/ Light*, 2019, monotype on Tengujo Kashmirpaper Foto: Erik Sæther Jørgensen

Fra utstillingen skygger i lyset på Arkivet, Tou i 2019, og senere innkjøpt av Stavanger Kunstmuseum.

Farger er vanskelig å klarlegge vitenskapelig, blant annet på grunn av fargenes relativitet og subjektivitet som ble introdusert allerede i antikken og som ble nøye studert av blant andre Goethe. Fargen har til tider vært nedvurdert som uttrykksmiddel som bærer av noe sanselig heller enn intellektuelt. Samtidskunsten viser en fornyet interesse for det sanselige og kroppslige i tillegg til at fargenes materialitet utforskes. Farger er noe som vi alle omgis av til daglig og et tema som sannsynligvis mange kan få stor glede av å få mer bevisstgjørende kunnskap om.

Hilsen Arnhild Sunnanå, kunsthistoriker

www.arnhildsunnanaa.com

ⁱ Loske, Alexandra (2019). *Colour - A Visual History*. UK, London: ILEX.

ⁱⁱ Fahr-Becker, Gabriele (2007). *Jugendstil*. Spektrum Forlag AS.

ⁱⁱⁱ Heilmann, Angela (2014). *Die Münchner Akademie um 1900 - Franz von Stuck und seine Schüler*. Museum Langenargen.

^{iv} Loske, Alexandra (2019). *Colour - A Visual History*. UK, London: ILEX.

^v Albers, Josef (2010). *Fargenes samspill*. Oslo: Conflux AS (Original utgave: 1963 av Yale University)